

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного
університету

ЕКОЛІНГВІСТИЧНА ПАРАДИГМА У МОВОЗНАВСТВІ: ВИТОКИ

Постановка проблеми. Стрімкий за своїм характером науково-технічний прогрес другої половини ХХ ст. не лише приніс низку наукових проривів у різні сфери діяльності людства, але і, на жаль, створив такі обставини, за яких діяльність людини руйнівню впливає на навколишнє середовище. Загроза глобальних природних катастроф змушує людство замислитися над тим, як зберегти планету, як досягти гармонійного співіснування людини із природою. Наука сьогодні покликана знайти відповіді на такі й інші питання.

На сучасному етапі розвитку науки актуалізуються міждисциплінарні дослідження з екологічної тематики. Одним із таких напрямів є об'єднання філософського, соціального та психологічного підходів у мовознавстві з антропологією, соціологією й екологією під спільною назвою *еколінгвістика*.

Екологічний підхід до мови передбачає збереження традицій мови та прав мови, захист мови від навали за позичень, унеможливлення її нівелювання, збіднення, злиття з іншими мовами, а також перешкоджає поширенню негативізму в мові, конфліктогенних текстів, що містять елементи маніпуляційних технологій. У такий спосіб формується нова екологічна свідомість, на передній план виходять проблеми збереження мови та культури.

Нині еколінгвістика у світовому масштабі переживає етап становлення, що знаходить відображення у великій кількості наукових течій і поглядів, які варті уваги та вимагають осмислення. В Україні такий науковий напрям залишається недостатньо розвиненим.

Мета запропонованої статті – описати початковий етап формування еколінгвістики як науки та наукової парадигми.

Виклад основного матеріалу. Традиційно вважається, що термін «екологія» (від грец. *oikos* – «житло», «місце існування» та *logos* – «вчення») з'явився в 60-х рр. ХІХ ст. завдяки німецькому біологу Ернсту Геккелю. 1866 р. в книзі «*Загальна морфологія організму*» він визначив екологію як науку, що вивчає зв'язки організмів із навколишнім середовищем і їх відносини між собою. Предметом дослідження екології був як опис середовища проживання тварин, так і процеси пристосування тварин і рослин до нових умов існування в органічному та неорганічному середовищі.

Минуло сто років, і вже у другій половині ХХ ст. наука екологія розширила об'єкт дослідження, що сприяло виникненню нових напрямів, а саме: екологія людини, екологія населення, міська екологія, радіаційна екологія тощо. Сучасна екологія зосереджена на дослідженні процесів, що охоплюють усю біосферу, і стабільності співіснування спільнот, їх здатності протистояти несприятливим впливам будь-якого походження. Екологія сьогодні – це «міждисциплінарна галузь, що розвивається на межі біології, географії, фізики та суспільних наук» [1, с. 79], і досліджує широкий «діапазон взаємодії природних, технічних, соціальних, моральних і етичних чинників, серед яких соціальні чинники визнано визначальними та часто далекими від інтересів суспільства й усього людства» [2, с. 124].

Активна екологізація наукового знання формує екологію культури [3, с. 50], духовну екологію, екологію слова, екологічну філософію [1, с. 79]. Культура мови і культура мовлення є складниками екології культури, оскільки «сукупність досягнень суспільства в галузі науки, освіти, мистецтва тощо <...> закріплюються <...> в (літературній) мові і слові. <...> літературна мова сама по собі є свідченням і показником рівня духовного розвитку народу впродовж того чи іншого відрізка часу» [4, с. 83].

Екологічна філософія, на думку О. Бондара, охоплює теоретичну та прикладну екологію; остання об'єднує в собі чотири напрями: геоекологічний, техноекологічний, інформаційно-екологічний і соціоекологічний. Лінгвістичну екологію разом з екологічною освітою й екологічною етикою науковець відносить до соціоекологічного розділу екологічної філософії [1, с. 79–80]. Проте ми не можемо погодитися з такою думкою, оскільки вважаємо, що лінгвістична екологія має власний об'єкт дослідження, а отже, включати її до екологічної філософії навряд чи доцільно.

Проведений нами аналіз наукової літератури показав, що найперші спроби окреслити лінгвістичну екологію як окремий напрям лінгвістики належать американським дослідникам-соціолінгвістам. Термін «екологія мови» (*ecology of language*) вперше представив і вжив професор Ейнар Хауген у доповіді “*The Ecology of Language*” 1970 р. (доповідь опублікована 1972 р. – С. К.). Е. Хауген визначав мовну екологію (*language ecology*) як окремий аспект «взаємодії між будь-якою мовою та її середовищем» [5, с. 325]. Середовище мови він розумів як «не лексику і граматику, а суспільство, яке використовує її (мову) як один зі своїх кодів» [5, с. 325], додаючи, що «мова існує лише у свідомості тих, хто нею користується, і використовується ними для спілкування між собою та звертання до природи – у соціальному і природному середовищі» [5, с. 325]. За Е. Хаугеном, екологія мови – це місце перетину психології та соціології, де психологічність ґрунтується на дослідженні взаємодії мов у свідомості представників білінгвального та багатолінгвального суспільства, а соціологічність – на взаємодії мови і суспільства, яке застосовує її як засіб спілкування. Екологія мови визначається тими, хто вчить мову, використовує її та

передає іншим [5, с. 325]. Е. Хауген наголошував, що важливо не лише описати соціальний і психологічний стан кожної мови окремо, але і для початку встановити, які мови впливають на зазначену мову через проведення аналізу імпорту і заміни, що існують у такій мові [5, с. 331].

Е. Хауген розглядав мову як частину екосистеми, у межах якої мова формується й еволюціонує як будь-який живий організм: «мови насправді мають життя, мету та форму, які слід досліджувати й аналізувати» [5, с. 326].

На думку Е. Хаугена, основи мовної екології було закладено у психолінгвістиці, етнолінгвістиці, лінгвістичній антропології, соціолінгвістиці та соціології мови через дослідження мовних змін, варіантів мови, мовних контактів, білінгвізму, стандартизації. Ще до появи роботи Е. Хаугена термін «екологія» в лінгвістичному контексті було вжито 1967 р. в роботі американців К. та Ф. Фьогелінів і Н. Шутца, в якій йдеться про інтралінгвальну й інтерлінгвальну екологію та зазначається, що дослідження у сфері лінгвістичної екології повинні починатися не з мови, а з території, у межах якої така мова є засобом спілкування; а також приділяти увагу всім мовам, якими користуються жителі зазначеного ареалу, а не окремим мовам [5, с. 327].

Залучення поняття середовища до контексту екології мови також не є оригінальною ідеєю Е. Хаугена. Ще 1912 р. Е. Сепір у праці «*Мова і середовище*» вживає термін «середовище» для визначення фізичних і соціальних факторів, які є складниками, що утворюють оточення будь-якого суспільства [6, с. 13–23]. Еколінгвістична наука спирається на принципи взаємодії та розмаїття, а тому науковий доробок Е. Сепіра, в якому він виходить за межі опису мови в термінах структури, звукової системи чи значення, можна вважати першою спробою в мовознавстві встановити певні відносини між природою та мовою.

Еколінгвістичні ідеї знаходимо також у працях В. фон Гумбольдта, який зазначав, що «мова загалом стає між людиною і природою, яка впливає на неї як зовні, так і зсередини», наголошуючи на трансферних властивостях мови перенесення матеріального в душу людини [7, с. 80]. Мова з її внутрішньою формою є діяльністю, яка породжує процес, необхідний для інтерпретації навколишнього середовища, оскільки «залишивши відбиток у людині, світ стає мовою, яка пов’язує світ із людиною та дозволяє людині плідно впливати на світ» [7, с. 198].

Варто зазначити, що не можна недооцінювати особистий внесок Е. Хаугена в розвиток еколінгвістики, оскільки доступні нам дані свідчать про те, що саме він першим сформулював і визначив предмет еколінгвістики. Після публікації Е. Хаугена «*Екологія мови*» (“*The Ecology of Language*”) 1972 р. у 80-х рр. XX ст. розгортаються нові дослідження та бере початок наступний етап еколінгвістичних пошуків, які зміщують акценти із взаємодії мови із середовищем на занепад мов, їх вимирання, мовне панування та ін.

Підхопивши ідею Е. Хаугена щодо вилетіння екологічних засад у лінгвістику, німецький мовознавець Гаральд Гаарманн запропонував власне бачення екології мови. У роботі «*Мова в етнічності: огляд основних екологічних відносин*» (“*Language in Ethnicity: A View of Basic Ecological Relations*”) 1986 р. Г. Гаарманн тлумачить екологію мови крізь призму соціолінгвістики та зазначає, що «екологія мови базується на принципах соціолінгвістичного аналізу» і «повинна покривати мережу соціальних відносин, які контролюють варіативність мов і поведінку їх формальних носіїв» [8, с. 2]. Водночас він погоджується з Е. Хаугеном у тому, що основним завданням еколінгвістики є вивчення взаємодії мови із середовищем. Г. Гаарманн вводить поняття екологічних змінних (*ecological variables*), до яких відносить демографічну, соціальну, політичну, культурну, психологічну, інтеракційну та лінгвістичну, кожна з яких має власні функціональні діапазони (*functional ranges*). Спираючись на соціолінгвістичний підхід до мовної екології, німецький мовознавець переконує, що фундаментальні змінні в мові залежать від меж основних відносин у суспільстві, які базуються на такій послідовності: індивідум – група – суспільство – держава [8, с. 4]. Г. Гаарманн стверджує, що мова не перебуває у стані екологічних відносин, а «знаходиться під впливом екологічних чинників, оскільки на самих носіїв мови впливають різні чинники, притаманні середовищу, в якому вони перебувають» [8, с. 6]. Отже, фундаментальні форми мови перебувають у стані ієрархічних рівнів, і можна говорити про мовну поведінку окремого носія мови, роль мови у групових відносинах, функціональний діапазон мови в суспільстві та мовну політику держави [8, с. 6].

Водночас інший європейець Вільгельм Трампе в книзі «*Екологічна лінгвістика*» (“*Ökologische Linguistik*”) 1990 р. робить спробу критичного підходу до мови й екології та зазначає, що мова – відкрита динамічна система, здатна до самоорганізації [9]. Пізніше у статті “*Sprache und ökologische Krise*” (“*Language and the Ecological Crisis*”, 1991 р.) В. Трампе підкреслює прямий зв’язок екології мови та біологічної екології. Він конкретизує визначення поняття «екологія мови» – це наука про процеси взаємодії в екосистемах, які відбуваються завдяки мовним формам комунікації [10, с. 128].

Критичний підхід В. Трампе до екології мови проявляється в аналізі текстів сільськогосподарського спрямування, які містять, за його словами, мову хімічної промисловості – зокрема лексема *production* у словосполученні *meat production* є прикладом упредметнення живих організмів разом із процесами, пов’язаними з ними, й евфемізації [11, с. 235–238].

Такого самого підходу дотримуються і датські вчені Й. Доор і Й. Бенг, які у 90-х рр. XX ст. працювали над теоретичними та практичними підходами в еколінгвістиці, дотримуючись думки, що «традиційна лінгвістика є викривленим дзеркалом культури і частиною екологічної кризи» [12, с. 91]. Датські мовознавці вивели екологічну за своїм характером «діалектичну теорію мови», яка заснована на двох поняттях: 1) взаємозалежності складових і середовища та 2) інтеракційності складових із середовищем [13, с. 3].

Поява нового бачення екології мови як чинника можливого вирішення екологічних проблем завдячує англійському лінгвісту Майклу Хеллідею, який 1990 р. описує інший тип відносин між мовою й екологією. У меж-

ах такого типу відносин описується роль мови в розвитку та поглибленні проблем, пов'язаних із навколишнім середовищем. М. Хеллідей показав, як у мовних структурах відбиваються ситуації, пов'язані із проблемами навколишнього середовища, та як можна зробити такі проблемні ситуації зрозумілими для людини засобами мови [14, с. 175–202].

На думку М. Хеллідея, дослідження екологічних проблем у межах лінгвістики відбувається за ознаками деконструйованої реальності, яка знаходить своє відображення в мові – насамперед у граматиці. Оскільки граMATика і словниковий запас є складниками досвіду людини та перетворюють сприйняття у значення, то існує можливість змінити способи надання значення [14, с. 179–181]. Із психологічного погляду ми розглядаємо слово як єдність форми і значення, як засіб, знаряддя мовної діяльності, як осередок знань носія мови про навколишнє середовище. Саме слово передає суспільний досвід. З позиції психолінгвістики значення в широкому сенсі є узагальненою формою відображення суб'єктом суспільно-історичного досвіду, набутого у процесі спільної діяльності та спілкування й існуючого у вигляді понять, опрeдмечених у схемах, діях, соціальних ролях, нормах і цінностях [15, с. 38]. На думку О. Леонт'єва, «за мовними значеннями ховаються суспільно вироблені способи дії, у процесі яких люди змінюють і пізнають об'єктивну реальність» [16, с. 49]. М. Хеллідей вважає, що науковці зовсім не впливають на процес змін у мовній системі, це може зробити лише людина під час своєї діяльності. Ідеологію зростання чи ідеологію соціальних відмінностей, притаманних англійській мові, змінити нелегко, оскільки вони глибоко вкорінилися у внутрішні шари граматики; але можливим є внесення змін у зовнішній граматичний шар шляхом заміни військового дискурсу на мирний, або дискурсу позики на дискурс заощадження [14, с. 199].

Більшу увагу відносинам між лінгвістичним і біологічним розмаїттям мовних систем Австралії, Нової Зеландії та Океанії приділяє у своїх дослідженнях австралієць Пітер Мюльхойслер. Мовознавець пов'язує втрату лінгвістичного розмаїття зі зникненням певних видів рослин і тварин, що призводить до забуття назв видів, що зникли, або введення заміни на позначення таких видів. У праці *“Linguistic Ecology”* («Лінгвістична екологія», 1996 р.) австралійський науковець окреслює завдання лінгвістичної екології, які зводяться до таких: 1) збереження мов із невеликою кількістю носіїв; 2) мовного планування; 3) вивчення мов у зв'язках з іншими мовами та феноменами, а не окремо; 4) дослідження природи розмаїття мов; 5) сприяння вивченню другої іноземної мови та мовної освіти загалом [17]. Разом з іншими науковцями П. Мюльхойслер вивчав процеси занепаду мов, їх вимирання, мовного планування тощо та розглядав мову і мовні структури не як замкнуті одиниці, а як систему одиничних структур, які взаємодіють із навколишнім світом, наголошуючи, що визначення функціонування окремої мови є неможливим у відриві від природного та культурного оточення мови [18, с. 91–118].

Важливу роль у становленні еколінгвістики в перші роки її існування відіграв і австрійський мовознавець Алвін Філл. 1998 р. А. Філл у статті *“Ecolinguistics – State of the Art 1998”* робить спробу узагальнити наявні на той час результати теоретичних і практичних доробків здебільшого європейських мовознавців, поділяючи їх на два напрями: 1) екологія мови, що зосереджена на спостереженні за взаємодією мови та її середовища і ґрунтується на екології як науці, застосовуючи її терміни, принципи, поняття і методи дослідження (за Е. Хаугеном) та 2) мовна екологія, предметом якої є вивчення ролі мови у змінах станів навколишнього середовища через аналіз текстів різних жанрів і яка розглядає екологічні проблеми з позицій методології мовознавства (за М. Хеллідеєм). А. Філл також критикує появу безлічі термінів для позначення нового напрямку в лінгвістиці та пропонує зупинитися на вживанні *language ecology* (мовна екологія) або *linguistic ecology* (лінгвістична екологія) і висловлюється проти запропонованого М. Хеллідеєм *environ mental linguistics*, оскільки формулювання останнього виходить за «загальні межі еколінгвістичних принципів» [19, с. 7]. А. Філл стверджує, що екологізація мови – це довготривалий процес, під час якого відбуваються зміни в мові під впливом процесів у навколишньому середовищі та який рано чи пізно призведе до уповільнення деструктивних процесів у згаданому середовищі. Це досягається шляхом використання екологічної лексики, є проявом «екологічної коректності» та веде до збереження розмаїття мови [19, с. 12].

До основних завдань еколінгвістики А. Філл відносить: формулювання відповідних теорій мови; дослідження мовних систем та текстів; дослідження універсальних особливостей мов у екологічному сенсі; дослідження окремих мов із позиції екологічного змісту; дослідження ролі мови в досягненні «екологічної грамотності» [19, с. 13].

Думки про екологізацію мови висловлювалися і в українському мовознавстві ще на початку ХХ ст., зокрема у працях О. Потебні. Серед історичних, психологічних, поетичних та ін. пошуків у галузі мовознавства можна знайти і перші на той час ідеї сучасної лінгвістичної екології. О. Потебня заперечував ізольованість мови та пов'язував історію її розвитку з культурою народу, який нею спілкується, із всебічним його розвитком. Подозрюючи із В. фон Гумбольдтом, О. Потебня вважав, що мова зумовлює думки, і бачив залежність розвитку мови та її багатства від діяльності людини, від стану середовища, в якому перебуває та діє людина. «Мова є засіб не виражати готову думку, а створювати її <...> вона не відображення світогляду, який вже склався, а діяльність, що його складає» [20, с. 171–172]. За О. Потебнею, розвиток мови та її збереження відбуватиметься, незважаючи на збільшення народностей, кожна з яких, перебуваючи навіть на далеких відстанях, буде докладати всіх зусиль задля збереження мови як засобу комунікації з віддаленими групами [21].

Наступна успішна й яскрава спроба розкрити сутність екології мови належить радянському науковцю С. Лихачову, який у своїх працях кінця 70-х – середини 80-х рр. ХХ ст. звертав увагу на культуру мови як складову частину екології культури (духовної екології), як засіб збереження культурних традицій і менталітету, і виступав за чистоту мови. На думку С. Лихачова, екологія не обмежується лише збереженням природи та розмаїття біо-

логічного середовища; для людини важливим є факт збереження культурного середовища як спадку попередніх років: «Збереження культурного середовища – задача не менш важлива за збереження навколишнього середовища (природи). Якщо природа необхідна людині для її біологічного життя, то культурне середовище так само необхідне для її духовного, морального життя <...>» [3, с. 50]. Але, на відміну від екології в її традиційному розумінні, духовна екологія, а зокрема й екологія мови, вимагає чутливості, знань і віри.

Подальше розвинення ідей С. Лихачова знаходимо в працях російського дослідника Л. Скворцова, який зазначає, що «предметом лінгвістичної екології є культура мислення та мовленнєвої поведінки, виховання лінгвістичного смаку, захист і «оздоровлення» літературної мови, визначення шляхів і способів її збагачення й удосконалення, естетика мовлення» [4, с. 82]. Особливо наголошується на тому, що «мову слід оберігати від вульгаризмів і жаргонізмів, від стилістичного «зниження» та стилістичного «усереднення», <...> від непотрібних іншомовних запозичень, від різноманітних неточностей і тим більше від помилок, та всього, що веде до збідніння мови, а отже, до збідніння та смерті думки» [4, с. 81–82]. Науковець ставить лінгвоекотологію на один рівень із екологією культури, екологією літератури, екологією духовності, екологією моральності та вважає, що мета лінгвістичної екології – «і сама літературна мова, і людина, яка її використовує», оскільки «лінгвоекотологічне «культивування» рідної мови, як і мови нації, сприяє духовному відродженню народу, <...> слугує базою для зміцнення економічної, господарської, політичної, державної та інших сторін суспільного життя» [4, с. 84–85].

До когорти російських мовознавців, які розпочинали свої лінгвоекотологічні дослідження до початку ХХІ ст., належить і О. Сквородніков, який визначив лінгвоекотологію як самостійний напрям, що поєднує в собі соціолінгвістику, теорію культури мовлення, історію мови, етнопсихологію, історію та ін., і вивчає динаміку деградації та реабілітації мовного і мовленнєвого середовища. До чинників деградації О. Сквородніков відносить такі, які негативно впливають на розвиток мови та її мовленнєву реалізацію [22, с. 7]. О. Сквородніков зазначає, що «лінгвоекотологія – це напрям або аспект лінгвістичних досліджень у галузі культури мови та мовлення, предмет якої можна визначити як проблематику мовного середовища в його динаміці <...>» та розмірковує про двобічний характер середовища, яке «<...> з одного боку, є мовним середовищем, в якому існує окрема людина та соціум, з другого боку, це середовище, в якому існує та функціонує мова, тобто низка екстралінгвістичних чинників або умов, що впливають на його функціонування і розвиток» [23, с. 64–69]. Пізніше, спираючись на теорію біологічної природи та застосовуючи біологічну термінологію, дослідник запропонує такі лінгвоекотологічні терміни: «мовні забруднювачі», «зона лінгвоекотологічної надзвичайної ситуації», «червоний список слів», «лінгвотоксикологія», «лінгвоекотологічне право», «лінгвоекотологічна експертиза» та ін. [24].

Такими є погляди на сутність екології мови російських мовознавців у радянський і пострадянський період: з одного боку, захист мови від вульгаризмів, стилістичного зниження, збагачення мови через запозичення, культура мовлення тощо, а з другого – захист мови як вектору духовного відродження народу, як засобу збереження культурних традицій і менталітету.

Проте варто зауважити, що з розпадом Союзу Радянських Соціалістичних Республік на теренах колишніх радянських республік, а також країн колишнього соцтабору стрімко набирають ходу еколінгвістичні течії нової генерації. Якщо до 1991 р. в мовознавчій традиції радянського простору здебільшого панувала думка про використання російської мови як єдиної для спілкування між громадянами різних республік, чим навіювалося братерство між народами, а переважна більшість досліджень зводилася до екології саме російської мови, то після 1991 р. риторика досліджень дещо змінилася.

Так, наприклад, білоруський дослідник Г. Цихун вважає, що своєю появою еколінгвістика завдячує сучасному екологічному мисленню, яке сформувалося як реакція на негативні наслідки через втручання людини у природні процеси. До того ж еколінгвістика стоїть насторожі екологічного існування мови та культури, і втручання в їх функціонування так само може призвести до непередбачуваних наслідків. На думку Г. Цихуна, екологія мови як наука дбає про функціонування мов та інших мовних утворень у світі; отже, її предметом він бачить дослідження мов і мовних утворень для максимального збереження мовного багатства та різноманіття як у майбутній перспективі, так і сьогодні. Завдання еколінгвістики вбачається не лише у зборі та систематизації фактів, а й у можливості впливати на мовне панування та мовну політику. І саме за умови свідомого запобігання дисбалансальним впливам на існування складних системних комплексів як у природі, так і в мові, можна говорити про успішну реалізацію завдань еколінгвістики [25].

Актуальним і досі залишається виступ чеського славіста Їржи Марвана на Другому міжнародному конгресі українців (1993 р.), який першим увів у слов'янський науковий обіг такі поняття, як «еколінгвістика», «лінгвоекотологія», «евролінгвістика». У доповіді «*Мова в контексті завдань духовної екології (Еколінгвістика та її роль у відродженні духовної екології пострадянського суспільства)*» Ї. Марван окреслює першочергові завдання української еколінгвістики в епоху постсоціалістичного суспільства та закликає до очищення («детоксикації») суспільства і мови від тотальної спадщини. Серед основних стратегій дослідження еколінгвістичних проблем Ї. Марван бачить визначення їх основного кола, збирання даних і їх коментування, модернізацію мовознавчої діяльності, вплив на суспільство через поширення інформації лінгвоекотологічного характеру. Усе це відіграє «незмінну роль у гуманізації людини, у духовній екологізації всього світу» [26, с. 196–197].

Проведений нами огляд теорії питання дозволяє дійти висновку, що лінгвоекотологічна тематика в українських дослідженнях почала виокремлюватися переважно з початку ХХІ ст.; до того часу вона проявлялася через суміжні з нею соціолінгвістичні, психолінгвістичні, етнолінгвістичні, лінгвофілософські дослідження білінгвізму, мовних контактів, запозичень тощо та їх вплив на розвиток мови.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Друга половина ХХ ст. відзначена появою нового між-дисциплінарного напрямку філологічних досліджень, спрямованого на формування чистого та гармонійного мовного середовища. Такий напрям і досі перебуває в зародковому стані, про що свідчить термінознавча неусталеність його назви: поруч з «еколінгвістикою» співіснують інші назви, а саме: «екологія мови», «мовна екологія», «лінгвоекологія». До кола проблем для обговорення в межах еколінгвістики потрапляє широкий спектр питань, як-от: глобальна мовна ситуація у світі, закономірності співіснування та взаємодії мов, збереження різноманітності мов і боротьба за чистоту мов, залежність багатства мови від ситуації з навколишнім середовищем, особливості використання мовних засобів у текстах різних жанрів і різної тематики (зокрема екологічної) тощо. Усе зазначене дозволяє стверджувати, що еколінгвістика є інтегральною науковою парадигмою та важелем вирішення широкого спектру проблем людства.

Подальші кроки наукового пошуку в обраному руслі вбачаємо в дослідженні еколінгвістичних аспектів варіативності сучасної англійської мови.

Література:

1. Бондар О. Лінгвістична екологія : становлення нової галузі науки / О. Бондар // Вісник Львівського університету. Серія «Філологія». – 2006. – Вип. 38. – Ч. II. – С. 79–85.
2. Сущенко Е. Словарь-справочник лингвоэкологических терминов и понятий / Е. Сущенко / под ред. Л. Татарниковой. – СПб. : ИД «Петрополис», 2011. – С. 124.
3. Лихачев Д. Экология культуры / Д. Лихачев // Прошлое – будущему : статьи и очерки. – Л. : Наука, 1985. – 575 с.
4. Скворцов Л. Язык, общение и культура / Л. Скворцов // Русский язык в школе. – 1994. – № 1. – С. 81–87.
5. Haugen E. The Ecology of Language : essays by Einar Haugen / E. Haugen / selected and introduced by Anwar S. Dill. – Stanford, California : Stanford University Press, 1972. – 368 p.
6. Sapir E. Language and Environment [1912] / E. Sapir // The Ecolinguistic Reader : Language, ecology and environment / ed. By A. Fill and P. Mühlhäusler. – London and New York : Continuum, 2001. – P. 13–23.
7. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию : пер. с нем. / В. фон Гумбольдт / под ред. Г. Рамишвили. – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 2000. – 400 с.
8. Naarmann H. Language in Ethnicity: A View of Basic Ecological Relations / H. Naarmann. – Berlin, New York, Amsterdam : Mouton de Gruyter, 1986. – 289 p.
9. Trampe W. Ökologische Linguistik: Grund lageneiner ökologische Wissenschafts und Sprachtheorie / W. Trampe. – Opladen : Westdt. Verl., 1990. – 246 s.
10. Trampe W. Sprache und ökologische Krise. Aus dem Wörterbuch der industriellen Landwirtschaft / W. Trampe // E. Feldbusch, R. Pogarell., C. Wei, Neue Fragen der Linguistik, Akten des 25. – Ling. Kolloquiums. – Bd. 2. Innovation und Anwendung. – Tübingen, 1991. – S. 128.
11. Trampe W. Language and Ecological Crisis : Extracts from a Dictionary of Industrial Agriculture [1991] / W. Trampe // The Ecolinguistic Reader: Language, ecology and environment / ed. by A. Fill and P. Mühlhäusler. – London and New York : Continuum, 2001. – P. 235–238.
12. Door J. The Dialectics of Ecological Experiences / J. Door and J. Chr. Bang // Essays for the AILA'96 Symposium. – Jyväskylä, Finland, 1996. – P. 91–105.
13. Door J. Language, Ecology and Truth – Dialogue and Dialectics / J. Door [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.jcbang.dk/main/ecolinguistics/Six.pdf>
14. Halliday M. A. K. New Ways of Meaning : The Challenge to Applied Linguistics [1990] / M. A. K. Halliday // The Ecolinguistic Reader : Language, ecology and environment / ed. by A. Fill and P. Mühlhäusler. – London and New York : Continuum, 2001. – P. 175–202.
15. Пілішек С. Психосемантичні особливості лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / С. Пілішек ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2006. – 229 с.
16. Леонтьев А. Психологическая структура значения / А. Леонтьев // Семантическая структура слова. – М. : Наука, 1971. – С. 7–19.
17. Mühlhäusler P. Linguistic Ecology / P. Mühlhäusler. – London and New York : Routledge, 1996. – 396 p.
18. Naare R. Greenspeak. A Study of Environmental Discourse / R. Naare, J. Brockmeier, P. Mühlhäusler. – L., New Delhi : Thousand Oaks, 1999. – 224 p.
19. Fill A. Ecolinguistics – State of the Art 1998 / Fill A. // AAA Arbeitenaus Anglistik und Amerikanistik. – 1998. – Vol. 23. – №. 1. – P. 3–16.
20. Потебня О. Эстетика і поетика слова / О. Потебня. – К. : Мистецтво. – 1985. – 302 с.
21. Потебня А. Из записок по теории словесности : Поэзия и проза. Тропы и фигуры. Мышление поэтическое и мифическое. Приложение / А. Потебня. – Х. : Паровая тип. или торг. М. Зильберберга. – 1905. – 646 с.
22. Сковородников А. Лингвистическая экология : проблемы становления / А. Сковородников // Теоретические и практические аспекты речевого общения : [научн.-метод. бюл.] / отв. ред. А. Сковородников. – Выпуск 1. – Красноярск; Аянск : Издательство Красноярского университета. – 1996. – С. 7.
23. Сковородников А. Лингвистическая экология : проблемы становления / А. Сковородников // НДВШ. Филологические науки. – 1996. – № 2. – С. 64–69.

24. Шаховский В. Лингвоэкология : объект, предмет и задачи / В. Шаховский, Н. Солодовникова // Русский язык, литература, культура в школе и вузе. – 2010. – № 1(31). – С. 22–29.
25. Цыхун Г.А. Славянскія мовы ў святле экалінгвістыкі / Г. Цыхун // Доклады : XXI Міжнародны з’езд славістаў. – Мінск, 1998. – 24 с.
26. Марван І. Мова в контексті завдань духовної екології (Еколінгвістика та її роль у відродженні посттоталітарного суспільства) / І. Марван // Другий міжнародний конгрес українців. – 1993. – Ч. I. Мовознавство. – С. 196–197.
27. Жлуктенко Ю. Языковые ситуации и взаимодействие языков / [Н. Быховец, А. Гаркавец, И. Дерканбаева и др. ; отв. ред. Ю. Жлуктенко] ; Институт языковедения имени А.А. Потебни Академии наук Украинской Советской Социалистической Республики. – К. : Наукова думка, 1989. – 203 с.

Анотація

С. КЛОЧКО. ЕКОЛІНГВІСТИЧНА ПАРАДИГМА У МОВОЗНАВСТВІ: ВИТОКИ

Стаття зосереджена на розкритті змісту початкових етапів становлення еколінгвістики як окремого напрямку лінгвістичних досліджень. У фокус уваги потрапляють наукові доробки американських, західно- та східноєвропейських і вітчизняних мовознавців станом на другу половину ХХ ст. Відстежується динаміка розвитку основних напрямів і течій еколінгвістики як самостійної науки.

Ключові слова: екологія, екологія мови, мовна екологія, лінгвоєкологія, еколінгвістика, мова і середовище, мова і культура.

Анотация

С. КЛОЧКО. ЭКОЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА В ЯЗЫКОЗНАНИИ: ИСТОКИ

В статье рассматривается эколингвистика как отдельное направление лингвистических исследований. Уделено внимание результатам научных поисков американских, западно- и восточноевропейских, а также отечественных языковедов второй половины ХХ в. Прослеживается динамика развития основных направлений и течений эколингвистики как самостоятельной науки.

Ключевые слова: экология, экология языка, языковая экология, лингвоэкология, эколингвистика, язык и среда, язык и культура.

Summary

S. KLOCHKO. ECOLINGUISTIC PARADIGM IN LINGUISTICS: THE ORIGIN

The article deals with ecolinguistics as a separate area of linguistic study. A close attention is given to the investigations held by American, Western and Eastern European linguists in the second half of the XX-th century. An attempt is made to trace the development of ecolinguistics.

Key words: ecology, ecology of language, language ecology, linguistic ecology, ecolinguistics, language and environment, language and culture.